

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 18 ՏԱՄՆԵՒԵԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ Հարաթ, 29 Յունուարի

1900

Հարաթ, 29 Յունուարի ՏԱՄՆԵՒԵԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 18

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. ամիսը՝ 1 ր., հատուկ 5 կ.:

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 3-ը: Յայտարարութիւններ ընդունուած են ամէն լիզուկներէ Յայտարարութիւններ ընդունուած են ամէն լիզուկներէ համար կրկնապատիկ

ԲՈՎԱՆԵՐԱՎՈՐԹԻՒՆ

Առաջին օրը Երբ հասարակական կենտրոնը:
Գիտական տանուտէր:
Քրոնիկոն.— Լուրեր:
Գրողի նկատողութիւնները:
Թղթ աղագու թիւններ.— Նամակ Փրանսիայից, Գալիզի:
Քաղաքական.— Գաղափարներ:
Հեռագրեր:
Քաղաքական.— Փառաքանները տակ:
Տեղեկատու:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 28 յունուարի 1900 թ.

ՄԵՐ ՀԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Մեր հասարակական կենտրոնը հիմնը փոփոխուած է և փոփոխութեան կարօտ, այդ ճշմարիտ է:

Յանկայի փոփոխութիւն կարելի է առաջ բերել, եթէ հասարակութիւն կազմուի անհատները որոնք և կաննն նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ միջոցները:

Մեր կարծիքները, որ դրա համար չափ կրնին, եթէ մեր հասարակութիւնը գործերից ազատ, ամենօրեայ ապրուստի հոգսերից դուրս հանգստեան ժամերն իմանայ գործ գնել իւր մտաւոր, հոգեկան և ֆիզիկական զարգացման վրայ, այնպէս որ այդ գործունէրը նրան հոգեկան, մտաւոր և ֆիզիկական զուարճութիւն պատճառէ:

Եսպէս մեր հասարակութեան մէջ յայտնուած են բարեգործ

ժախան և այլ տեսակի ընկերութիւններ և ժողովարաններ:

Միթէ չի կարելի այդ ընկերութիւնները, այդ ժողովարաններն այնպէս կազմակերպել, որ միանգամայն թէ որոշուած նպատակին ծառայեն և թէ անդամները մտաւոր, հոգեկան և ֆիզիկական զարգացման հոգսը տանեն:

Այսպէս՝ եթէ մի ընկերութիւն նպատակ ունի որբերին խնամելու, միթէ եւ չի կարող այդ նպատակին հասնելու համար և՛ ծառայել իւր անդամները մտաւոր հոգեկան զարգացման գործին՝ դառախօտութիւններով, երաժշտութիւնով:

Յօ կարելի է բարեգործութեան հետ միացնել և՛ հոգեկան զուարճութիւն, և՛ մտաւոր զարգացում:

Մեզանում կան ժողովարաններ, միթէ չի կարելի այնպէս անել, որ կրնի տանը շմայ մենակ և մարդը կտրուած լուսացնէ... այլ ամուսինները միասին լինին կուրուստ, հասարակութեան մէջ, լսեն դասախոսութիւն, լսեն լաւ երաժշտութիւն, լսեն, պարեն, մարեր փոխանակեն և միտքը սնունդը լրացան, հոգին նոր ոյժ առած, ժամանակը թեթեւ և օգտակար ու բարի կործով անցկայրած՝ գոհ պիտի լինի և հոգուով վերադառնան տուն: Միթէ չի կարելի այնպիսի ժողովարաններ, ընկերութիւններ կազմել, որոնց անդամները խնդհին, աղքատին մաս և բաժին հա

նելով՝ ֆիզիկական խաղերով անցկացնեն իրենց ազատ ժամերը, մանաւանդ ամառնային ամիսներում:

Յօ կան այդ տեսակի ընկերութիւններ, ժողովարաններ ուրիշ երկրներում:

Հարկաւոր է միայն օտարից ընդունել նրա լար և հետեւի նրա բարի օրինակին:

Սեղ մօտ՝ Թիֆլիսում գերմանացիների ժողովարանում անցատ ճառ կրգանէր Կեզել-Բաշմը և կրտեսէր տարիքով ծագելից դրա դուած այդ ֆիզիկական զուարճութեամբ, իսկ հայաց (կոչուած) ժողովարանում չկայ այդպէս բան, եթէ կայ, խաղացող և ոչ մէկը... Զարմանալի, ուրեմն, որ հայերը ծանր են, համարեա թէ անշարժ և հաստալար...:

Թիֆլիսի ժողովարանի այժմեան աւանդները դուրսի նորութիւն են մտքերի. ժողովարանում տեղի է ունենում այժմս պարբերաբար թեթեւ ներկայացումներ անդամների և նրանց ընտանիքների համար:

Չափ ցանկալի էր, որ այդ ժամանակաւոր և անցատը երկուսի չլինէր, այլ կանոնադրուէր, աւելի նպատակայարմար կերպով, և շարունակուի էր ամառը:

Յանկայի էր, որ երկուսերի և թէ մեծերի համար խաղեր սարքուին, և հետզհետէ կազմակերպւէին ընկերութիւններ, ժողովարաններ,

մանաւանդ քաղաքի հեռաւոր մասերում, որոնց նպատակը և գործը լինէր իրենց անդամներին զուարճացնելով մտաւոր սնունդ մատակարարել և ֆիզիկական զարգացման մասին հոգալ:

ԳԻՆԿԱԿԱՆ ՏԱՆՈՒՑԵՐԸ

Ով գիտէրուած ապրել է, նա միշտ նուազած կըլինի, որ այնտեղ կան երկու դասակարգեր՝ հարուստ և քեանիք, որոնք սրտով և գործով իրարից շատ հեռի են:

Այսպէս անել, որ բոլորը միասին մի սրտի՝ բեռաբեր լինին,— ոչ ոք չի ցանկալի. այնպէս անել, որ բոլորը հարուստ լինին,— ոչ ոք չի կարող. բայց իւրաքանչիւր ձեռնհաս մարդ պիտի այնպէս անի, որ այդ դասակարգերից իւրաքանչիւրը իւր արդար վաստակով ապրի: Ով հնար եղածին չափ այս ուղղութեամբ կըգործի,— մեծ բարութիւն արած կըլինի գիւղացիներին:

Բայց զիջել պիտի լինին այդ ձեռնհաս մարդիկ և ինչ ուղղութեամբ պիտի գործեն,— այդ պիտի իմանանք: Եթէ դպրոցներ լինէին գիւղերում,— հարցը շատ հեշտ կըլուծուէր. գիւղական ուսուցիչը իւր բարեբար ազդեցութեամբ միշտ կարող էր օգնութիւն հասնել. նա բաւական չէ, որ նոր և ազնիւ սերունդ կըպատրաստէր, այլ ինքը կընդունէ խօսքի ուժով ամեն տեղ ձեռք կըհասցնէր. բայց յայտնի է, որ դպրոցներ չկան. չկան և կըթուած քահանաներ. գիւղացի ուսում առածներն էլ չառապում են քաղաքները պաշտօն գտնելու. էլի գիւղացին մնում է մենմենակ, առիթ, անթիւնը:

Մենք միայն մի ելք ենք գտնում: Այդ այն է, որ գիւղական տանուտերոջ

համար որոշ ուսուցիչ նշանակուի Յայտնի է, որ ձինական Կանոնադրութիւնը դասաւորների և տանուտերի պաշտօնները ձրի է տալի: Դա շատ վնասակար է, մինչև անգամ ապականող ազդեցութիւն է անում գիւղացիների վրայ: Առհասարակ շինական կառավարութիւնը բաղկացած է լինում մի քանի գիւղերից: Օրինակ՝ Ղազարի գաւառում Ուղուխանլի, Լալի գիւղը, Ռեզուլուն, Սոփուլուն, Բարխուդարուն և Զարմախուն մի շինական կառավարութիւն են կազմում: Այդ 6 գիւղը մօտաւորապէս 370 տուն է անում. եթէ տնայալիս 1 րուբլի տան, արդէն 370 րուբլով ամեն մի գիւղացի ուսում առած մարդ մեծ սիրով յանձն կանեն իւր հայրենի գիւղի կարիքներին ծառայելու, քան թէ նախքան Բալխանում շունչ քաշի:

Դուք կարծում էք, ճշմարիտ որ շինական տանուտերը ձրի է ծառայում, ինչպէս կանոնադրութեան մէջ է ասուած: Որքան մեծամտ պիտի լինէր, իւրաքանչիւր տանուտէր մեր յիշած ուսուցիչ կրկնապատիկ է ուսում, միայն թաղուն, գործուն:

Բայց մի է նրան կաշառողը. ի հարկէ միշտ ծուրը, արատաւոր մարդիկ: Եւ ինչ է ինքում: Լինում է այն, որ գիւղացին իսկապէս կրկնապատիկ ուսուցիչ է տալի, արդարութիւնը խախտում է, լքում ինքը շատաւում, աղքատութիւնը գործուն, և դեռ այդ բոլորից յետոյ տանուտերը մոռնալով էլ է բռնում: Թէ՛ ձեռք մոխրաւ մշակը չեմ հուս:

Բացի դրանից, ընտրութիւնը պիտի գաղտնի քուէներով կատարուի և ոչ թէ բաց:

Բաց ընտրութիւնը, մանաւանդ գիւղերում, մի տեսակ չարիք է: Քեանիք դասակարգը միտք ունի, գիցուք, Գիտութիւնը չընտրել եթէ գաղտնի լինել

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՓԼԵՏԱՆՆԵՐԻ ՏՈՒՆ

ՋՐՈՅՑ

Երկրում և երկրի երեսին շատ բան կայ, հորացրած, որ մեր փիլիսոփայութիւնն անգամ երազել չի կարող:

Համէլտ

Կարծես կենդանի շունչ չլինէր...

Չորս կողմը ձիւն էր, թանձր, փրկուած ձիւն. լեռներ ու ձորեր սպիտակացած, սառնային կեղեիկ տակ էին թաղնուած: Մեռած էր բնութիւնը, ոչ մի ձայն, ոչ մի շունչ չէր լսուի երբեմն երբեմն միայն, հեռու, բարձրաբերձ լեռների գլխին յանկարծ փռուած մի ամպ էր բարձրանում, շրջում գազաթիւց գազաթ, ապա իջնում ցած, լեռների լսն: Չէրին սրբա գալիս և մոնկով խոր ձորի մէջ, հանգչում հանգստանում... Մեռած բնութեան մէջ կենդանին և շարժուող ձեան այդ ամպն էր, որը պար գալիս խօսում էր ու ունում, ունում էր ինչպէս կատաղի գազան և ապա հեծկըլուում, հառաչում ու օրհասի մէջ ընկած ամհիզ գազանի նման վերջին անգամ ուժգին շառաչում ու շունչը փռւում...

Գիշեր էր, սև, անարկու գիշեր: Ախալքալաք դառաւ, հին Զաւաթի գիւղերը խոր քուն էին մտած և ննջում էին անդադր-անդադր քնով: Դուրսը քամին օրօր էր ասում ու հառաչում,

իսկ գիւղացիք ընած էին անայ ընով: Ինչ փոթ թէ դուրսը ցոլաւ քամին շառաչում էր, իսկ ձեան բուքն ու բուքանը պար բռնում: Իրենք հանգիստ էին տաք օդանոցում իրենց սիրելիներին հետ: Աստուծոյ առած բարեկեցիկ, կով ու եղևնիով, ոչխար ու հորթերով շրջապատուած, որոնց շունչը մի տեսակ բերկրանք էր բերում ամենի վրայ ու հանգաբա, քաղցը քունն անելի խաղաղեցնում:

Մ... գիւղում էլ այդ լուկ չուպէին ընած էին ամառը, ընած էր և Գետը ու ապերը, երբ յանկարծ օձից խայթում էր նման վեր թռաւ տեղից: Խեղաքարի նման շուք կողմը նայեց:

Չորս կողմը սարսեցնող խաղաղ էր տիրում: Օջախի մէջ կրակը հանգել էր և նրա առկայծող լոյսն էլ պակասել: Գետը ապերը երեսը խաչ քաշեց, շաղկի թեով օրեց ցակատի քրտնաքը և նորից դուրսը բարձի վրայ գրեց քը: Երբեք, բայց բունը նրանից փախել էր. զարհուրելի երազը նրա հոգու վրայ թողել էր խոր, ճնշող ապաւորութիւն, և նա գտնուում էր հոգեկան այնպիսի մոռալ ապաւորութեան տակ, երբ մարդու հոգին ազամայից վճատում է, երբ նրա սիրտը քաղում է, մաշում և ազամայից արտասուել տալիս նրան:

— Տէր, դու ազատես մեզ փորձանից,— ասաց ինքն իրեն Գետը ապերը և երեսը նորից խաչ հանեց:

Հենց այդ ժամանակ օդայի միւս կողմից, ուր կապում էին շարժողական

կենդանիները, լուսեց մի հզան աղիտ-դորմ բառանշին: Գետը ապեր մարմնով ոտըր դող անցու:

Այդ բառանշինը սովորական բառանշի նման չէր. դա օգնութիւն հայացող մի աղաղակ էր նման:

— Աստուած իմ, մեր պոչաւ եղն է բառանշում... ինչ կայ արդեօք,— ասաց Գետը ապերը և վեր թռչելով տեղից ճրագը վառեց, վերաբերուն ուսովը ձգեց և զկպի կենդանիները գնաց:

Գոչաւ երբ իւր տիրոջը որ տեսաւ, աղաւաւոր աչքերը դէպի նա դարձրեց ու նորից բառաչեց այնպիսի սրտա-կատու ձայնով, որ Գետը ապեր սիրտը փուր եկաւ. նա գրկեց իրեն գլուխը համարեց նրա աչքերից ու շոյեց գլուխը:

— Ինչ կայ, իմ պոչաւ,— կոչ, իմ սիրուն անպատիւ, հիւանդ հօ չեմ. ինչու ես այդպէս բառաչում,— ասաց Գետը ապերը, նորից շոյեց հզան գլուխը և մոմը ձեռքն առած՝ ամբողջ կենդանաւորը ման եկաւ, ամեն տեղ աչք անեց և, տեսնելով որ բոլորը իւր տեղն է, չինչ վտանգ չկայ, նորից իւր տեղն եկաւ: Նրա աչքից միայն մի բան փախաւ. այդ այն էր, որ բոլոր կենդանիներն էլ մի տեսակ անհանգիստ էին, կարծես վախեցած չորս կողմն էին նայում ու ուրեքով գետինը դուրս: Գետը ապերը թէ և տեսաւ այդ, բայց նշանակութիւն չտուեց. նա այդ բանը վերաբերեց իւր անակնկալ կերպով երեւում, ու թողեց նրանց այդպէս,

և ինչօր տղաներից մէկն էր համարում գիւղում:

— Դէհ, լուսայիւր, ու ես խաղաղ պի-չեմ,— մըմում էր ինքն իրեն Գետը ապերը և չիւրեւր փստացնելով անհանգստութեամբ աչքերը երգիկը ձգում: Բայց գիշերը դեռ կար ու կար, խաղաղ կարծես չէր ուղիւ տեղի տալ լոյսին, այն ինչ՝ Գետը ապեր հոգին հեռագնաց աւելի ու աւելի էր խռովում և միտքը չփոխում:

— Այս ինչ է պատահում ինչ հետ,— մտածում էր նա,— փողը պէտք է ուրախութիւն անեմ, իսկ սիրտս հետք հետէ տիրում ու մաշում է... Եւ ինչ երող էր, որ ինչ պարթեցեց, Տէր Աստուած, միտքս էլ չէ: Հիմ, կարծես մի բարձր տեղից ընկնում էի ցած: Խորտակուած, սե ժայի կտորը քրտնից էր կպել, և ես շունչ չէի կարողանում քաշել... Ո՛հ, ինչ ստակալի երազ... մըմումս ինքն իրեն և սկսեց աղօթք մըմնալ: Քիչ յետոյ նա նորից աչքը ձգեց դէպի երգիկը և տեսաւ, որ բաւարար լոյսի ցրմունքներն էին երևում: Դուրսը դեռ քամին ունում էր ու լալիւ, բայց քամին ունում հետ միասին լուում էին աղաղակների գիւ ձայները...

(Վերջը միւս անգամ)

Բազրատ

100

